

Ο Ν Ο Υ Μ Α Σ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ -
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

«Ένας λαός υφώνεται άμα
δείξ η πώς δε φοβάται την
άληθ εια. — ΨΥΧΑΡΗΣ.

Κάθε γλώσσα έχει τους φυ-
σικούς της κανόνες.
ΒΗΛΑΡΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΣΤ'.

ΑΘΗΝΑ, ΚΕΡΙΑΚΗ 9 ΤΟΥ ΜΑΡΤΗ 1908

ΓΡΑΦΕΙΟ: ΔΡΟΜΟΣ ΖΗΝΩΝΑ ΑΡΙΘΜ. 2

ΑΡΙΘΜΟΣ 286

ΕΚΔΟΣΗ Β' — ΔΙΟΡΘΩΜΕΝΗ

Επειδή έγινε κάποιο σοβαρό λάθος στη σελίδωση της δεύτερης σελίδας, αναγκαστήκαμε να ξανατυπώσουμε τις σελίδες 1, 2, 7 και 8.
Οι διορθωμένες αυτές σελίδες θα μοιραστούνε στους συνδρομητάδες του εξωτερικού με το φύλλο της άλλης Κεριακής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΨΥΧΑΡΗΣ. Τρία λόγια.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ. Το τραγούδι του Πάλλη.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ. Ιστορικά ξεγυμνώματα (συνέχεια).

Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ. Ιατρικές ιστορίες διηγημένες από άρρώστους.

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ. Τα Γεωργικά του Βιργιλίου. — Βιβλίο δεύτερο (Συνέχεια).

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ — ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗ

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΠΟΙΑΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ο «Νουμάς» μου ζήτησε τη γνώμη μου για τα νιδόγαλτα Τραγούδια του Πάλλη. Το συλλογίστηκα αν έπρεπε να γράψω τώρα για κείνα κάτι ξεχωριστό. Γιατί τη γνώμη μου και για τον τραγουδιστή Πάλλη δεν ήθελα να τη χωρίσω από τον πολύ πλατύτερο κύκλο μιας μελέτης μου δοκιμαστικής που την επιγράφω «Ο γυρισμός του Όμηρου», και που ήθελα μέσα της άκομμάτιαστα να σφηνώσω και την έντύπωση που μου προξενεί, σε όλα του, το έργο του συγγραφέα τούτου. Μά ύστερα είδα πως όπως δήποτε μπορούσε να βγαλθώ από μέσα και να κάμω δικό του χωριό κάποιο κριτικό, να πούμε, ξέτασμα, των τραγουδιών του Πάλλη, όσο να δώση ο θεός σ' αυτό το μεταξύ να καταπιαστώ τα κριτικά μου σχέδια, και να βάλω σε δρόμο κάποιες πεζογραφικές φιλοδοξίες μου. Όμολογώ, πως από αφορμές, που περιττό εδώ να τις αραδιάσω, έμεινα κάπως πίσω στο έργο που νομίζω δυσκολοξεχώριστο από το καθαυτό έργο, το θετικώτερα και άμεσώτερα δημιουργικό, του ποιητή· στο κριτικό ξεδιάλεμα της Όμορφιας, στο κυνήγημα και στο διακάλημα της Αλήθειας, «στο μεγάλο έργο το συντροφικό», καθώς λέει κάποιος μου στίχος, για το θρόνιασμα του Καλού, για την υπεράσπιση του Δίκιου. Δεν είναι μόνο — καθώς το είπεν ένας μεγάλος κριτικός — πως «ο κριτικός είναι ο σύντροφος του δημιουργού»· είναι και το άλλο: ο ποιητής και ο κριτικός, ή, καλύτερα, ο ποιητής και ο κριτής ένα κάνουν. Και για να συμβιβαστώ με την άρχητά μου και για να νικήσω κάπως τη συνείδησή μου, σε μέρες πονηρές, που όποιος βρέθηκε να κρατή το κοντύλι του, όχι για να ζή μ' αυτό, κι όποιος το σέβεται το κοντύλι του, πρέπει με το κοντύλι του μαζί και να γράφει και να τραγουδή και να κηρύττει και να πολεμά και να λα-

τρεύει και να χτυπά, αφοδότη κι αλύπητα, ως μου συχωρεθώ, — πριν αρχίσω, — να αραδιάσω εδώ πέρα το πρόγραμμα μιας εργασίας μου· την έχω στο σκαρί κ' ελπίζω, γλήγορ' άργά, να μην άπομείνη όνειρο άπραγματοποίητο. Έλπίζω πως θα φανούνε στο «Νουμά», με την άράδα, τούτα πιά συμμαζωχτά, εκείνα πιά άπλωμένα, άρθρα μου και δοκιμές για λογής μελέτες:

- 1) Κοινωνία και Τέχνη.
- 2) Βιβλία για τα παιδιά.
- 3) Η ζωντανή γλώσσα σε άλλες χώρες.
- 4) Ο γυρισμός του Όμηρου.
- 5) Ο Ψυχάρης και το έργο του (Σε καμιά δεκαριά κεφάλαια).
- 6) Ο Βαλαωρίτης. Ο Άνθρωπος κι ο Ποιητής.
- 7) Ο Καρκαβίτσας κ' η Ρωμιοσύνη.
- 8) Τα «Άπομνημονεύματα» του στρατηγού Μακρυγιάννη.
- 9) Το νέο δράμα και οι τεχνίτες του.
- 10) Η Ποίησή μας από τα 1897 ως τα τώρα.
- 11) Η γυναίκα.

12) Ο προδιγγιανός Μιστράλ και η έθνική ποίηση.

13) Ο βέλγος Βεράρεν και η κοινωνική ποίηση.

14) Ο ρούσος Μερεζκόφσκις και το φιλοσοφικό μυθιστόρημα.

Και βλέπουμε. Όλα τούτα μπορεί και να γίνουν, μπορεί και να μένουνε στη μέση. Μά ό,τι και να συμβή, τα συσταίνω τα θέματα που σημείωσα παραπάνω στην προσοχή και στη μελέτη τω νέω μας λογογράφων, που θα φιλοτιμηθούνε μια μέρα συστηματικώτερα και γενναιότερα να δουλέψουν και για την προκοπή της κριτικής τέχνης εδώ πέρα.

*

Τα τραγούδια του Πάλλη τα ξέραμε από χρόνια τώρα να ξεμυτίζουνε πόντ' εδώ και πόντ' εκεί, άταχτα· τώρα που τα βλέπουμε βαλμένα στο σπίτι τους τα ξαναγνωρίζουμε σαν καινούρια. Τα τραγούδια του Πάλλη, σαν καθαυτό τραγούδια· τα ξεχωρίζει μια λεπτή διαφορά από τάλλα, τα ποιήματα. Το είδος της τέχνης που κρατιέται μαζί από ποίηση κι από μουσική, που δείχνεται με το στίχο και με τη νότα, και που το μορφώσαν και τόμορφήναν προπάντων οι γερμανοί τεχνίτες, ποιητές και μουσικοί, οι Γκαίτε και οι Αίνε και οι

Ούλαντ και οι Κέρνερ, οι Μότσαρτ και οι Μπετόβεν και οι Βέμπερ και οι Σιούμαν, παίρνοντας πάντα τα ύλικά του από τους κύκλους τους λαϊκούς, το δημοτικό ή, καλύτερα, το δημοτικότεχνο τραγούδι, το γερμανικό lied, ένας κριτικός έτσι το ώρισε: «Όταν το σύντομο, το άπλο και το έκφραστικό, ή αυτόματη άφέλεια της μελωδικής μορφής, ταιριαζούνε με ποιητικήν ιδέα, όμοια άπλή, και για όλους τους ανθρώπους, για τούτο και πολύ γενική, και μ' ένα βαθύ και άληθινό αίσθημα που άμέσως νοιώθεται, τότε υπάρχει, με όλα του τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, το lied». Ένας τέτοιος όρισμός μια χαρά στέκεται στο τραγούδι του Πάλλη. Μόνο πως πρέπει να ξεχάσουμε του γερμανικού τραγουδιού την κάποια συγνεφένια και σεντεφένια χάρη, σα δειλινού που άργοσκοπτινιάζει, σαν ώρας που γλυκοχαράζει, και να θυμηθούμε πως το τραγούδι του Πάλλη γεννήθηκε μετρημένο, καθαρίο, και πάντα, και σ' αυτή άκόμα του άπεριόριστου την αναπάρασταση, περιορισμένο. Κάτι κλασσικό, κάτι έλληνικό (μολονότι ή έλληνική, γενικώτατα, τέχνη, κι άρχαία και νέα, είναι πολύ πιά πλατειά και πολύ πιά πολυσύνθετη, όσο κι

ἀν ζήτῃνε μερικοὶ νὰ τὴν ἀπλοποιήσουν), καὶ ρωμαϊκο τέλος.

Ἔρχεται πάντα ἡ ἀνοιξὴ καὶ ἀνθίζουν τὰ λουλούδια, ἀκούνε τῆς δόξης ξανὰ τὰ χαροπὰ τραγούδια.

Σὺν πάντα τὰ πάντα,
ξανὰ καὶ ξανὰ,
μὰ ἡ νύκτὴ σὰ φύγει,
ξανὰ δὲ γυρνᾷ.

Ἀσκεπαστοῦν μὲ σύγνεφα τ' ἀστέρια ἡ τὸ φεγγάρι, πάντα τῆς λάμψεως τοὺς ξανὰ θὰ χύσουνε τὴ χάρη.

Τὰ πάντα σὺν πάντα,
ξανὰ καὶ ξανὰ,
μονάχα μου ἡ νύκτὴ,
ξανὰ δὲ γυρνᾷ.

Κεντοῦσε πρὶν τὴ θάλασσα θρακιᾶς καὶ ἀνεμοζάλη, μὰ πάλε κύμα καὶ ἀμμουδιὰ ρωτιοῦνται ἀγάλλει ἀγάλλει.

Ἀχ πάλε καὶ πάλε,
τὰ πάντα ξανὰ,
μὰ ἡ νύκτὴ σὰ φύγει,
γιὰ πάντα περνᾷ.

Πόσοι καὶ πόσοι δὲν τραγουδῆσανε τὸν ἐρχομὸ τῆς ἀνοιξῆς, τὸ ἀνθισμα τοῦ λουλουδιοῦ, τὸ κελαιδισμα τάκηδονιοῦ, τὰ σύγνεφα, τὰστέρι, τὸ φεγγάρι, τὸν ἀγριεμὸ τῆς θάλασσας καὶ τὸ γαλήνεμά της, καὶ ἀπάνου ἀπ' ὅλα τῆς νύκτὸς τὸ ἀγύριστο τὸ πέρασμα! πόσοι καὶ πόσοι, ἀπὸ τοὺς μεγαλοφωνότερους ὡς τοὺς πιὸ κοντόφωρους τοῦ Λόγου τεχνῖτες! — Τὰ αἰῶνια! θὰ φωνάξῃ ἐνοχλημένος ὁ ξεπασμένος σουφρώνοντας τὰ φρύδια καὶ τὰ χεῖλις του καταφρονετικά. — Τὰ αἰῶνια! μὲ σεβασμὸ θὰ ψιθυρίσῃ ὁ στοχαστικός, καὶ θὰ στυλώσῃ τὰ μάτια του ὄνειροπλέχτης, σὰ νὰ στυλώθηκε ἄξαφν' ἀγνάντια τοῦ μελαγχολικοῦ τὸ φάντασμα τῆς ζωῆς, μὲ τὰ ἴδια της, πάντα καὶ πάντα, ξανὰ καὶ ξανὰ, ποὺ εἶναι μαζί τὰ ἴδια καὶ ἀλλοιωτικά, ποὺ μαζί καὶ τὰ βαριούμεστε καὶ δὲν τὰ χορταίνουμε, καὶ γι' αὐτὸ μᾶς ταράζουν καὶ μᾶς ἐντυπώνονται καὶ εἶναι μαζί τὸ βάσανό μας καὶ ἡ μούρλια μας. Μεγάλοι καὶ ποιητὲς καὶ κριτικοὶ τὸ μολογήσανε, καὶ εἶναι, μιὰ παλιά εἶν' ἀλήθεια: δὲν ὑπάρχουν ἀντικείμενα ποιητικὰ καὶ ἀντιποιητικὰ ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τῆς μεριᾶς ποὺ τὰ κοιτάζει, καὶ μὲ τὴ συγκίνησιν ποὺ τοῦ γεννᾶνε, τὰ κάνει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο. Τὰ ἴδια τὰ λόγια ἀλλάζουνε, ὅχι μόνο καθὼς τὰ παίρνουμε μὲ τίς λογῆς σημασίας τοὺς ποὺ ἔτυχε ἀπὸ τὸ πολὺ τὸ μεταχειρίσμά τους νὰ γιομίσουν.

νε καὶ νὰ πλουτίσουνε, σὲ τούτῃ ἢ σ' ἐκείνῃ τῇ φράσῃ μέσα, μὰ καὶ μέσα στὴ μιὰ τους τὴ σημασία καὶ ἔτσι ξεφωνημένα ἀσυντρόφευτα, μοναχικά, παίρνουνε διαφορετικὰ χρωματίσματα. — Τὰ αἰῶνια: ξεφωνίζουμε δυσχερῆς ἀπὸ τὸ ξεθωριασμένο, τὸ γερασμένο, τὸ πρόστυχο, ἀπὸ τὸ κατὶ ποὺ κουρελίστηκε περνώντας ἀπὸ χίλια χέρια — Τὰ αἰῶνια, λέμε, μελετητικά, κάθε φορὰ ποὺ μᾶς ξαφνίζουν τῶν ἀθάνατων τὰ κυκλογύσματα. Κι' ἀκόμα μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς δὲν ὑπάρχουνε γιὰ τὸν ποιητὴ θέματα ξεφτισμένα, θέματα κοινὰ καὶ ξεπεσμένα ὁ ποιητὴς ἔχει τὴ δύναμιν νὰ τὰ ξανακάνει ὅλα, μὲ τὴ μορφή ποὺ τοὺς δίνει. Ἀπὸ τὸ φτωχικότερο ὕψος βασιλικὰ μπορεῖ νὰ ντύσῃ ἓνα κορμί. Μολταῦτα ἐν' ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ μέτριου εἶναι τῆς φαντασίας τὰ ἀποκοίμισμα, τὸ ἄχαρο πάτημα, σὰ μὲ δεμένα μάτια, σὲ δρόμους στρωτοὺς ἀπὸ ἄλλους καὶ χιλιοπατημένους. Μὴ λησμονᾶμε τί μικρὸν παθαίνουν ἀπὸ τοὺς στιχουργοὺς οἱ ἄνοιξες, τὰ λούλουδα, τάκηδονια καὶ τὰ νιάτα. Γιατί λοιπὸν τὸ ἀπλοῦστατο τοῦτο καὶ ἀπάνου σὲ χιλιοειπωμένα θέματα τραγουδάει μὴ προξενεῖ τέτοια συγκίνησιν; Γιατί, ἐμὲ τοῦ ποιητῆ ποὺ εἶναι, θαρρῶ, ἡ τέχνη μου κατὶ ἄλλο, κατὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ Πάλλη, γιατί τόσο μ' ἀρέσει, κάθε λίγο καὶ λιγάκι, νὰ νοιώθω τὸ βιβλίον μου, νὰ βρίσκω τοὺς στίχους ἐκείνους, καὶ νὰ τοὺς διαβάζω, τότε ἡσυχὰ ἀπαγγέλλοντας, τότε μεγαλοφωνώντας, τότε σὰ μυρολόι μισοφέλλοντας; Ὁ λόγος εἶναι πὼς μοῦ καρφώνονται οἱ στίχοι τοῦτο μὲ τὴν ἀψεγάδιαστη μορφή τους, τὴν ἀχώριστη ἀπὸ τὸ νόημα, μὲ τὴ μορφή ποὺ τοῦ δίνει καὶ τοῦ νοημάτου τὴν περίσσεια τοῦ τῇ χάρῃ, καθὼς ἓνα ὥραϊο πρόσωπο κάνει νὰ μᾶς φαίνεται οὐρανόσταλτη μιὰν ἀπλὴ γυναικούλα. Ὁ λόγος εἶναι πὼς ἐγὼ ὁ βαθὺ καὶ στενὰ γνωρισμένος μὲ τὸ στίχο νοιώθω τί ἀξίζουμε, καθὼς ξαναγυρνᾶνε μὲ τὸ στρατιωτικὸ τους βῆμα σὲ κάθε ἐξάστιχο οἱ δύο δεκαπεντασύλλαβοι, καὶ ὕστερ', ἀλλάζοντας περπατήσι, οἱ ἀργοὶ καὶ σοβαροὶ καὶ σὺν ἀντιτάκῃ βαθύτατου πόνου, καὶ σὰ νὰ συνοδεύουν κάποιον λείψανον, ἐξασύλλαβοι. Τὸ τραγούδι ποὺ ὅλα του εἶναι βαλμένα σὲ τάξη καὶ καθὼς πρέπει, ποὺ ὅλα του σύμμετρα, τίποτα περιττό, καὶ μιὰ λέξη δὲ χρειάζεται νὰ τοῦ προσθέσῃ, καὶ μιὰ λέξη νὰ τᾶλλάξῃ. Τὸ τραγούδι τέλος ποὺ μὲ τραβάει ὅπως ἀπάνω στὸ τραπέζι μου τὸ μπουκετάκι ἐκεῖνο μὲ τοὺς μενεξέδες. Τί πιὸ κοινὸ, τί πιὸ λίγο πρωτότυπο ἀπὸ

τὸ μενεξέ; Οἱ στίχοι τοῦτο: μπορούνε νὰ εἶναι γέννημα φροντισμένης τέχνης, ὅμως ἀρέσουν πιὸ πολὺ σὺν τῆς φύσεως, καὶ ὅχι σὺν τῆς τέχνης παιδιὰ. Καὶ τὸ μόνο ποὺ τοὺς λείπει ἀκόμα γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὸν προορισμὸν τους, εἶναι νὰ βαλθοῦνε σὲ μουσική.

Ἔμειν' ἀπάνου στὸ τραγουδάκι τοῦτο, γιατί, ἀπάνου κατόυ, ὅλη ἡ ποίησις τοῦ Πάλλη εἶναι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ βγαλμένη καὶ πλασμένη μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Εἶναι ὁ τραγουδιστὴς τοῦ περιορισμένου, καθὼς εἴπαμε, καὶ τοῦ θετικοῦ, σὰ νὰ ποῦμε. Κάτι στενὸ, μὰ καὶ ἐντονο, καὶ στερεὸ καὶ τελειωτικὰ ξαναδομένο. Οἱ ἡρώιδες ποὺ ἐρωτεύεται καὶ ἐγκωμιάζει δὲν εἶναι γυναῖκες δυσκολοδιάκριτες, αὐτὸ αἰώνιο θηλυκὸ τοῦ Γκαίτε, ὁμορφίες χωρὶς πατρίδα, ἢ μὲ πατρίδες ποὺ μπερδεύονται τὰ σύνορά τους. Εἶναι Μούσες ἀπὸ τόπους ὠρισμένους καὶ εἶναι, οἱ πιὸ πολλές, ντόπιες πραγματείες. Ἡ μὲ πλατεῖες πατρίδες καὶ πιὸ ξένες μέσα σὲ τοῦτες ὅλες, ἡ Γερμανοπούλα, ἡ Βρετανοπούλα. Τῶν ἄλλων οἱ τόποι κλεισμένοι, πιὸ κοντινοί, ὁλογνώριμοι: σπλάχν' ἀπὸ τὰ σπλάχνα μας. Νὰ τες πιασμένες σὰ σὲ καλαματιανὸ χορὸ ἢ Ἀρβανίτισσα, ἡ Χιώτισσα, ἡ ξαδιάντροπη Καβαλιωτίτισσα, ἡ Μισιριωτίτισσα, ἡ Μολιβιάτισσα, ἡ Κορφιάτισσα, ἡ βέρα ρωμιοπούλα ἡ Σοπολιωτίτισσα, καὶ πρώτη ἀπ' ὅλες, τὸ χορὸ λεβέντικα σέρνοντας ἡ χαριτωμένη Ρουμελιωτίτισσα:

Ζουλέβω ἐκεῖνο τὸ χωριὸ
στὸν κάμιο κατόν
μὲ τ' ἀψηλὸ καμπαναριό,
τὴν ἐκκλησιὰ του,
ποῦχε τὴν Παναγιά χρυσή
καὶ ἀσημωμένη,
καὶ νὰν τὴν ἀσπασεῖ ἡ Πηνελόπη
συχοπηγαίνει.....

Καὶ τραγουδώντας ὅλες τοῦτες τίς ἀπ' ἀνατολῆς καὶ δύσης λυγρὲς πατριωτοπούλες, ὁ ποιητὴς βρίσκει εὐκαιρίαν νὰ μᾶς πῇ τὸν καημὸν τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα· τὴν πατρίδα δὲν τὴν τραγουδᾷ μ' ἓνα λυρισμὸ μεγαλόφωνο, σὰ μιὰ μεγάλη ἀξεχώριστη μητέρα, πότε μὲ κράνος Ἀθηνᾶς καὶ πότε μὲ Παναγίας ἀχτιδοστέφανο, στὰ ὕψη ξεγναντεύοντάς τιν καὶ σὺν ὅραμα κάπως τὴν πατρίδα τὴ βρίσκει, τὴ νοιώθει, καὶ τὴν ἀγαπᾷ μοιρασμένη σὲ τόπους καὶ σκορπισμένη στὶς λογῆς χάρες τῆς φύσεως, ἐδῶ στὰ μωσκοβολισμένα κλήματα, στὰ καρπερὰ λιοστάσια

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΤΡΙΑ ΛΟΓΙΑ

(ΡΟΔΑ ΚΑΙ ΜΗΛΑ ΤΟΜΟΣ Δ')

Ὅπως τὸ ζήτησαμε στὸν Πρόλογο τῆς Ἀπολογίας (σ. 1), ὁ τέταρτος ἀφῶς μας ὁ τόμος Ῥόδα καὶ Μῆλα, συνεχίζει τὸ δέφτερο στὴ χρονολογικὴ τὴ σειρά ὅπου δημοσιεύουμε τὰ παλιά μας. Κι ἀλήθεια, σὰ φίλοι παλαιοὶ μοῦ φαίνονται τώρα ποὺ τὰ ξαναδιαβάζω, τᾶρθρα, τὰ γράμματα, οἱ μελέτες, ὅσα, μ' ἓνα λόγο, ἔχω σκορπισμένα δῶθε κεῖθε σὲ φημερίδες ἢ περιοδικὰ, γιὰ νὰ βαστάξουμε ὀρθὰ τὴν μπαντιέρα τῆς Ἰδέας, στὸ βράσιμό ἢ ἀκόμη καὶ στὸ ξεψύχισμα κάποτε τοῦ ἀγῶνα. Μοῦ ἔρχεται κιόλας νὰ τοὺς χαιρετήσω σὰ φίλους πιστοὺς, ποὺ κάμανε τὸ χρέος τοὺς ὁ καθένας, καὶ ἄξαφνα βγαίνουν ἀπὸ τὸν τάφο τοὺς τὸ μακρινόν, νὰ μοῦ δηγηθῶν ἓνας ἓνας τὰ ἱστορικά του. Μοῦ εἶπανε τόντις πὼς τὰ

Ῥόδα καὶ Μῆλα εἶναι εἶδος χρονογραφία καὶ μᾶς ξεϊστορίζουνε βῆμα γιὰ βῆμα τὸ δρόμο ποὺ ἀκολούθησε τὸ ζήτημα στὰ τελεφεταῖα τὰ χρόνια. Ἔτσι καὶ ὁ τέταρτος ὁ τόμος θαρρῶ μᾶς καθρεφτίζει πολλὰ ποὺ γενήκανε ἀπὸ τὰ 1901 ὡς τὰ σήμερα. Μπαίνουνε ὅλα μαζί σ' ἓνα βιβλίον, μὰ διόλου δὲ μοιάζουνε ἀνάμεσά τους: ὑπάρχει μάλιστα διαφορὰ μεγάλη ἀπὸ τὸ ἄρθρο τῆς πρώτης ὡς τὸ ἄρθρο τῆς στερνῆς σελίδας τοῦ τόμου ἀφτουνοῦ. Παίχτηκε στὸ μεταξύ ἀληθινὸ δρᾶμα, καὶ γιὰ νὰ νοιώσῃ καλῆτερα ὁ ἀναγνώστης τὰ καθέκαστα, νὰ μπορέσῃ καλῆτερα νὰ τὰ πάρῃ ἀράδα ἀράδα, νὰ τὰ καταλάβῃ μὲ τὸ νόημα ποὺ εἶχε τὸ καθένα στὴν ὥρα του, μοῦ φάνηκε σωστὸ καὶ χρήσιμο νὰ τοῦ τὰ ζηγήσω, τὸ ἓνα κατ' ἀπὸ τᾶλλον, νὰ ξετυλίξω τὸ φάδι ποὺ θὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὸ ποικιλόδρομο τὸ ταξίδι μας.

Ὁ δέφτερος ὁ τόμος, ποὺ βγήκε στὰ 1903, ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια, τέλειωνε μὲ μιὰ συμβουλὴ στοὺς νέους γιὰ τὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1900. Τότες τὰ πηγαίναμε καλά. Δηλαδή, καλὰ καὶ μέτρια. Πληθαίναμε βέβαια, μὰ πληθαίναμε σιγὰ σιγὰ, σὰ νὰ γινότανε τὸ πρᾶμα μόνο συναμεταξύ μας. Γιὰ τοῦτο, μόλις ὁ ἀνεμὸς μᾶς ἔφερνε εἰδηση, πὼς κάμανε καὶ ἓναν καινούριον φίλον, μόλις ἀκούγαμε πὼς κάποιος

πουθενὰ μᾶς συλλογίστηκε, ναί, τόσο μόνο, καὶ ἀμέσως, τέτοια πρόληψη βασιλέβε παντοῦθε στὸ ρωμαϊκὸ ἐναντίον μας, θαρρῶσαμε πὼς ἔπρεπε νὰ ποῦμε κανέναν καλὸ λόγο στὸν ἀγαθὸν τὸν ἄνθρωπον, νὰ τοῦ δώσουμε καὶ λίγο θάρρος. Φανταστήτε λοιπὸν, ὕστερ' ἀπ' ἄφτα ποὺ σὰς ξεδιάλιστα, τί σημαντικὸ πρᾶμα, τί πρωτάκουστο, τί ἀπίστευτο μοῦ φάνηκε, ὅταν ἄξαφνα στὸ Παρίσι, ἓνα πρωί, ἔμαθα πὼς ὁ γυμναστικὸς Σύλλογος Ρεθύμνης, ἔτσι ἔγραφε, μὲ διάλεξε γιὰ ἐπίτιμον μέλος Ὁ γυμναστικὸς Σύλλογος Ρεθύμνης! Καὶ στοχαστήτε το, σὰς παρακαλῶ, πὼς στὴ Ρεθύμνη ποτὲ μοῦ δὲν πάτησα. Καὶ στοχαστήτε το ἀκόμη πὼς στὰ 1900—γιατί ἔφτα χρόνια περάσανε ἀφ' οὗ μοῦ ἔγινε ἡ τιμὴ—καιρὸς πᾶς ποὺ δὲ σύχναζα στὴ σάλα τῆς γυμναστικῆς, ποὺ ἀλλτῆρες δὲ σήκωνα, ποὺ κουτροβάλλες γύρο στὸ τραπέζι δὲν ἔκανα, ποὺ πηδημάτα στὴν ἄμμο δὲ συνήθιζα, ποὺ παραίτησα καὶ τὴν μπόξα—τὴν ἀγγλικὴ μαζί μὲ τὴ γαλλικὴ. Λοιπὸν πὼς νὰ τὰ βολέψω τὰ πράγματα καὶ τί νὰ τοὺς πῶ, ἀφοῦ δὲν ἔχει καὶ εἴμουνε μέλος; Πὼς νὰ φανῶ ἄξιος, μιὰ καὶ μοῦ στέλνανε δίπλωμα; Πὼς νὰ τοὺς ἐφαριστήσω; Γιὰ κουτροβάλλες, τὰ γεράματα δὲν τίς θέλανε; βρισκόμαστε καὶ μακριὰ. Εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου. «Μέ-

τῆς Ρούμελης, ἐκεῖ στὰ πανώρια περιβόλια τῶν Κορ-
φῶν ποὺ κρέμονται οἱ καρποὶ τοὺς χρυσόφλουδοι
ἀπ' τοὺς κλάδους, πέρα στὸ ρέμα, κάτου στὰ Σο-
πόλια, ἐκεῖ ποὺ δροσερώτερη καὶ τρυφερώτερη ἀπὸ
τὰ κλωνάρια τῶν περιβολίων κάθεται ἡ ἀγνὴ κόρη.

Ἀπὸ Φραγκιᾶς φυλλάδες φάβλες μαθημένη
δὲν ξέρεי τὰ φιλιὰ τῆς νάλαφροσκοπῆς
δὲν ξέρει ὅποιον στὴ στράτα βρῖσκει νὰ γλυκαῖν
χωρὶς ψυχὴ ποτὲς τῆς νάγαπῃ.

Καὶ ἡ ἀγάπη τῆς γυναίκας στὸν Πάλλη δὲν
ξεφεύγει ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ τρα-
γουδιῦ τοῦ κάποια ἀντιπάθεια πρὸς τὸ κυνήγημα
τοῦ γενικοῦ, κάτι τι ὅπως διόλου ξένο ἀπὸ τὸ φιλο-
σοφικὸ λυρισμὸ πάντα τὸ περιωρισμένο, τὸ θετικό,
τὸ χεροπιαστό, τὸ καθαρό. Καὶ μέσα στὸ ἐρωτικό
τοῦ μεθύσι δειχνεται ἡ ἀρβανίτικη φλέβα τοῦ κάτι
ποὺ τὸν κάνει γιὰ τὸ ἐγκώμιο, ἄξαφνα, τῆς Σοπο-
λιώτισσας, νὰ δώσῃ κ' ἓνα μάθημα τῆς ξενομανίας,
ψέλλοντας τῆς Φραγκιάς τὸν ἀναβαλλόμενο. Δὲ λη-
σμονῶ πὼς ὁ ποιητὴς δὲν παίζει μονάχα ταμπουρά,
μὰ πὼς κρατᾷ καὶ κόπανο, κινημένους ἀπὸ τὸ σατυ-
ρικό θυμὸ μὰ τοῦτο δὲ μ' ἐμποδίζει νὰ στοχάζου-
μαι πὼς μποροῦνε νὰ βρεθοῦνε καὶ στὰ Σεπόλια ἀ-
κόμα Δαλιδῆς ὅμοια ἐπικίντυνες σὰν τὶς δασκαλε-
μένες ἀπὸ τὶς «φάβλες φυλλάδες τῆς Φραγκιάς», καὶ
χωρὶς νάχουνε πάρει μυρουδιά ἀπὸ τὰ φράγκικα.

Προτιμῶ τὰ τραγούδια ποὺ εἶναι μονάχα τρα-
γούδια, ὅλη τὴ δύναμή τους τὴν παίρνουν ἀβίαστα
ἀπὸ τὰ μέσα ποὺ φυσικά μποροῦνε νὰ διαθέσουν, καὶ
δὲ μᾶς θυμίζουν τὴν (ὅχι κακὴ καὶ αὐτὴ στίς ὥρες
τῆς) ρητορικὴ τοῦ Πηράρχου. Καὶ τέτοια τραγού-
δια τὸ εὐτύχημα εἶναι πὼς δὲ λείπουν ἀπὸ τὸ βι-
βλίον τοῦ Πάλλη. Ἡ πατριωτικὴ ἰδέα τοῦ ἐμπνέει
στίχους πολὺ διαφορετικούς ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν
πρώτων μας καὶ τῶν πρὶν περὶ φημων τραγουδιστῶν
τοῦ πατριωτισμοῦ, σύμφωνους πάντα μὲ τὴν ἀσά-
λευτη ποιητικὴ του, ὅμως ἀπὸ τοὺς πρωτοτυπώτε-
ρους τοῦ βιβλίου. Τοὺς πολὺ λιγιστοὺς, μὰ εὐτυχι-
σμένους καὶ ἀξιοθάμαστους στίχους τούτους τοὺς
χρυστάμους στὴν ἰδέα τῆς ἡρωικῆς πατρίδας, στὸ μά-
γεμα πάντα τοῦ περασμένου. Ὅσο κι ἂν εὐγλωττα
πολεμᾷ τὸ ἰδανικὸ τοῦτο στὰ ὀρμητικὰ καὶ ποὺ βιά-
ζονε καινούριο αἷμα στὴν κριτικὴ μας ἀρθρα του,
νέος προφήτης τῆς κοινωνικῆς ἰδέας, ὁ Πέτρος Βα-
σιλικός, νομίζω πὼς δὲν ἔχει σὲ τοῦτο δίκιο. Ὅχι
βέβαια ὁ μοναρχισμός, ἀλλὰ προορισμός τοῦ ποιητῆ

ἀπὸ τοὺς σημαντικώτατους εἶναι νὰ καθιερώνῃ καὶ
ποια περασμένα, νὰ τὰ σφραγίσῃ τελειωτικά, νὰ
λέγῃ τελευταῖος ἐκεῖνος τὸ λόγο τοῦ γιὰ κείνα, καὶ
πατώντας καὶ σ' ἐκείνα ἀπάνου νὰ ἀνοίγῃ τοὺς δρό-
μους γιὰ τὰ μελλόμενα. Ἄν ἀρνηθοῦμε τοῦτο, ἀρ-
νιούμεστε τὴν ἱστορίαν.

Διαβάστε τὸ ἐπιγραμματικὸ Σούλι, διαβάστε τὸ
Κλεφτοτράγουδον ποὺ ξεσπᾷ, νέττα σκέττα, ὁ πόνος
τοῦ ποιητῆ γιὰ τὰ παρατημένα ἡρωϊκὰ πατροπαρά-
δοτα, καὶ σταματήστε στοὺς δώδεκα στίχους ποὺ ἐ-
πιγράφονται Κανάρης. Θυμηθῆτε τὸ μεγαλοπρεπές
στατὸ τέλος τῆς ἐφθῆς τοῦ Κάλβου στὰ Ψαρά:
«Καὶ ἄκουεν ὁ κόσμος—Κανάρης! καὶ τὰ πέλαγα
—τῆς γῆς ἐδόουν Κανάρης!—Καὶ τῶν αἰώνων τὰ
ὄργανα—ἴσως θέλει ἀντηχήσουν—πάντα Κανάρης!»
Ὅ,τι μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς σοφῆς κλασσικολυρικῆς
τοῦ γλώσσας ὁ πιναρόσταμος ποιητὴς μᾶς κάνει νὰ
αἰστανθοῦμε, κατὶ ἀνάλογο μᾶς φέρνει νὰ νοιώσουμε
στὴν καρδιά μας ὁ δημοτικότεχνος τραγουδιστὴς μὲ
τὸν ἀπλούστατο, καὶ χωρὶς λόγια, τόνο—, σὰν κά-
ποια μὲ λιτότατες μολυβιᾶς σκίτσα κάποιωνε μεγά-
λων ζωγράφων,—τῆς ἐπικολαϊκῆς του τέχνης:

Ὅλη ἡ βουλή τῶν προστῶν στὸ μῶλο συναγμένη
εἰλαπὼς ἔξω στὴ στεριά τοὺς Τούρκους θὰ προσμένει.
Τότε ἔβγαλε τὸ φέσι
καὶ νὰ μιλῇσιν θάρρεψα προβάλλοντας στὴ μέση
«Τίποτα, ἀρχόντοι, δὲ φελᾷ, μονάχα τὸ καράβι».
Σὰ μ' ἄκουσε ἓνα ἀπ' τὰ τρανὰ καλπάρια μας, ἀνάβει
καὶ τὸ φαρμάκι χύνει
«Πιὸς εἰν' αὐτός, καὶ πὼς τὸν λέν, ποὺ συμβουλὲς μᾶς
[δίνει:]»

Νὰ τὰ Ψαρά πὼς χάθηκαν. Κ' ἐγὼ φωτιά στὸ χέρι
πῆρα, καὶ πέρα τράβηξα κατὰ τῆς Χιὸς τὰ μέρη,
κ' εἶπα ἀπὸ κεῖ—δὲ βάσταξα—μὲ χεῖλια πικραμένα
«Νά! πὼς μὲ λέν ἐμένα!»

Τὸ τραγούδι τοῦτο δὲν ἔχει τίποτε ἀπὸ τὸν ὕψη-
λό λυρισμὸ Κάλβων καὶ Σολωμῶν, μὰ μήτε καὶ ποὺ
ξεναδίνει τὸ ὕφος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιῦ, καθὼς
τὸ βλέπουμε στοὺς Κρυστάλληδες καὶ στοὺς Χρη-
στοδασίληδες. Εἶναι κάτι ἄλλο, ὅμοια λαϊκὸ, μὰ
μὲ πρὶν λεπτὴ βελονιὰ ραμμένο, καὶ φερμένο στὸ τέ-
λος τοῦ τεχνικώτερου. Καὶ μέσα του βρίσκονται
κάποια σπουδαιότατα σημάδια, σὰν ἀντάμα καὶ
ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, γενικὰ, καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας,
ξεχωριστότερα, παρμένα. Ἡ ταπεινὸσύνη, ἡ προ-
φητικὴ σκέψη, τὸ ἀδάμαστο πείσμα τοῦ ἐνός, τοῦ

ἡρώα· ἡ τύφλα τῶν πολλῶν, ἡ ψωροπερηφάνεια
τοῦ κοτζάμπασα. Τὸ καράβι, τὸ μυστικὸ τῆς ἐθνι-
κῆς ἐνέργειας καὶ τῆς νίκης. Καὶ θὰ εἶταν ὁ Κα-
νάρης, ἀσύγκριτος, ἀνίσως δὲν τοῦ πῆγαινε παρα-
πάνου φθασμένο, μὲ τὰ ἴδια μέσα, σὲ πρὶν μεγάλα
ἀποτελέσματα, ὁ Μεσολογγίτης:

Εἶχα τουφέκι ἀλάθεντο, περήφανο σὰν ἐγώ,
ποὺ μῆνες δὲν παραίτησε τ' ἀσάρκωτό μου χέρι,
κι' ὅσες οἱ τριῖνες μου ἔφαγε τόσων ὀχτῶν τὸ μάτι,
φτάν' ἡ Ἀραπιά, τὸ πέταξα κι' ἀδράξω τὸ μαχαῖρι.

Εἶταν μαχαῖρι γονικό, σὰ σκύλος μπιστεμένο,
κι' εἶχε ἀπ' τὰ χρόνια τὰ παλιά, τὰ κλέφτικα, συνήθεια
νὰ κυνηγάει τίς ἀπιστες καρδιὲς σὰ λυσσασμένο·
εἶδα πολλοὶ εἶταν, τὸ μπηξα στῆς Δέσπως μου τὰ στήθια.

Στῆς Δέσπως ποὺ μοῦ πείνασε, ποὺ δόρασε μαζί μου,
ποὺ λάμπανε ἀπ' τὰ κάλλη τῆς τὰ κορφοβούνια, οἱ

[λόγγοι...]

Μὰ τί; τῇ Δέσπω θὰ θορηνάει καὶ τὰ ῥεματα ἡ ψυχὴ μου;
Δὲν κλαίω γιὰ κείνα, χάθηκε σὰς λέω τὸ Μισολόγγι.

Ἐνα τραγούδακι καὶ μέσα τοῦ ἀλάκαιρη μιὰ
τραγωδία· καὶ μέσα στὴν τραγωδίαν ὁ ὕμνος τῆς πε-
ρίφημης πόλης, συμπυκνωμένος ἔξαφνα στὸν τελευ-
ταῖο στίχο, καθὼς ποτὲ ἀκόμα ὡς τὴν ὥρα δὲν ὑ-
μνήθηκε τὸ Μισολόγγι, μαζί τῶν πολεμιστῶν του
ἡ τραγικὴ μανία, καὶ ἡ ξεχωριστὴ δόξα τῆς μάν-
τρας ἐκείνης, τόσο λιγόλογα, κ' ἔτσι ἄξια, ἀπὸ κα-
νένα μας.

Καὶ τὸνειρο, στὸ τραγούδι τοῦ Πάλλη, ἔχει κά-
τι ξεκαθαρισμένο. Κοιτάχτε τὸ ποίημα ποὺ ἐπιγρά-
φεται Ὀνειρο. Μὲ ὅλη τὴν ὀνειρώδικη ἀχνάδα τοῦ
τοῦ φάντασμα δὲν ἔχει τίποτα τὸ μυστηρικόν. Νοιώ-
θεις πὼς ὁ πόνος τοῦ χαμένου ἀδερφοῦ—μὴ θετικὴ
τῆς μοῖρας ὅλων συφορά, —τάραξε τὴν ὑπνοφαντασίαν
τοῦ ποιητῆ. Τὸ φίλτρο τοῦ σπιτιοῦ, ὁ πόνος τοῦ δι-
κοῦ, τῆς φανερίας ἡ ἀγάπη—πράγματα κοινὰ καὶ
κάπως ἀμελημένα καταφρονετικά ἀπὸ μιὰ τάξιν αἰ-
θεροφάνταστων,—γλυκομουρμουρίζουνε καὶ σιγοκλαί-
νε, μετρημένα καὶ φροντισμένα, στὸ ἀφιερωματικὸ
Τραγούδακι, στὸ Μοιρολόγι, στὸν ἀβρὰ ψυχολογημέ-
νο σπιτικώτατο Χωρισμὸ καὶ ἀπάνου ἀπ' ὅλα στὸ
Μοῖρωμα, ἀριστουργηματάκι τοῦ εἵδους:

Κόπιασε, μοῖρα μας καλή,
τὸ γιό μας νὰ μοιρώσεις,
στὸ χαϊδεμένο μας πουλὶ
κάθε ἀγαθὸ νὰ δώσεις.

λος ἐπίτιμο μὲ προκηρύξαν· γλωσσικὸ ζήτημα γυ-
ρέθουνε!» Καὶ νὰ σου ἀμέσως ἓνα γράμμα γλωσσικό.
Μὰ δὲ μοῦ κόστισε νὰ τοὺς τὸ γράψω. Τὴν Κρήτη
—πολλές, ἄπειρες φορές θὰ ξέρετε πὼς τὸ φώναξα,
τὸδεῖξα μάλιστα σὲ μιὰ σημαντικὴ περίσταση—τὴν
Κρήτη μὲ τὴν καρδιά μου τὴ λατρεύω. Μὴν ἀπο-
ρῆτε. Χατζηδάκηδες ὅλοι δὲν εἶναι στὴν Κρήτη.
Ἐνὰν εἶδα μονάχα—καὶ ζῇ στὴν Ἀθήνα. Τὸ με-
γάλο τὸ Νησί μοῦ δίνει κ' ἐλπίδες μεγάλες. Φρέ-
σκοι, φρέσκοι, πραχτικοί, καὶ μὲ θέληση, ἀφοῖ μὴ
μέρα θὰ τὴν ἀσπαστοῦνε ὁλόφυχα τὴν ἰδέαν, ποὺ
καὶ στὸ δέκατο ἔβδομο τὸν αἰῶνα τὴν ὑψώσανε ἀ-
φτοί, γράφοντας πρώτοι στίχους ἀλάθεπτους στὴν
ἐθνικὴ τὴ γλώσσα. Τὸ γνωρίζουνε τί σημαίνει λε-
φτεριά, τί ἀγῶνες χρειαστήκανε γιὰ νὰ τὴν ἀπο-
χτήσουνε, τί βόσανο ποὺ εἶναι ἡ σκλαβιά. Θὰ μᾶς
γλυτώσουνε καὶ ἀπὸ τῆς καθαρέουσας τὰ χέρια—τὰ
μάδρα, τὰ πισσόμαδρα, μὲ τὸ μελάνι ποὺ τοὺς στά-
ζει καὶ ἀπὸ τὰ νύχια.

Στὴν Ἀθήνα ὥστόσο, ἴσια ἴσια τὴν ἴδιαν τὴν ἐ-
ποχὴ ὅπου τοὺς μιλοῦσαν ἐκεῖ κάτω γιὰ λεφτεριά,
γιὰ γλώσσα—καὶ γιὰ γυμναστική, μὴν τὸ ξεχνού-
με—στὴν Ἀθήνα οἱ Ἀθηναῖοι, κάποιοι Ἀθηναῖοι
δὲ μοιάζει νὰ καταλαβαίνουνε ὅπως πρέπει τὴ λεφε-

ριά, ὅπως τὴν καταλαβαίνουνε τουλάχιστο στὴν Ἑ-
βρώπη. Κάτι τέτοιο σημειῶνω στὸ Ῥώτημά μου τὸ
μικρό. Ἐγὼ τὴν ἀλλόκοτη πεποίθησιν στὰ σπλάχνα
μου ριζωμένη πὼς τὸ καλὸ, τὸ δίκιο, τὸ σωστό,
φτάνει νὰ τὰ πῆς, ἄς εἶναι καὶ μὲ λίγα λόγια, πάν-
τα θὰ σ' ἀκούσουνε οἱ ἄλλοι. Μὰ τὰ λόγια στὴν
Ἑλλάδα εἶναι καὶ μνησκουνε λόγια. Ληλαδὴ δὲν
τοὺς δίνουνε ἄλλη σημασίαν. Δὲν τὸ στοχάζονται
πὼς ἓνας λόγος μπορεῖ νάχῃ μέσα του νόημα, μπο-
ρεῖ νὰ κρύφῃ καὶ κάποιο ἠθικὸ μάθημα. Μοῦ εἶχα-
νε πεῖ πὼς ὁ κ. Τσουντας—κ' εἴμουνε θαρρῶ καλὰ
πλεροφορημένος—σ' ἓνα βιβλιαράκι γιὰ τὸν περίφη-
μο Σύλλογον πρὸς διάδοσιν, ἀναγκάστηκε νὰλλάξῃ
μερικοὺς τύπους, ἐπειδὴ καὶ δὲ συμφωνοῦσανε ὑποθέ-
τω μὲ τὸ σύστημα τοῦ Σύλλογου, ποὺ ἡ γλώσσα του
πρέπει νάβῃ ἀπέχουσα ἐπίσης καὶ τῆς ἀρχαϊζού-
σης καὶ τῆς λεγομένης δημώδους (1). Κατόπι ἄ-
κουσα τόντις πὼς πολὺ συχνὰ—συχνάκις!—ὁ ἀξιό-
τιμος κ. Δ. Βικέλας λέει στὸν ἑνα καὶ λέει στὸν
ἄλλον, ἄς εἶναι καὶ μεγάλο πρόσωπο, νὰ διορθώσῃ,
νὰ βγάλῃ τὸ τάδε ἢ τὸ τάδε, ποὺ ὁ κ. Βικέλας
δὲν τὸ ἐγκρίνει. Κατόπι ἄκουσα πὼς ὁ κ. Βικέλας
δὲν εἶναι διόλου ὁ μόνος ποὺ τὰ κάνει ἀφτά. Κατό-

1) Κ. Ῥ. κ. Μ., Β', σ. 253 καὶ ἀκόλ.

πι ἄκουσα πὼς καὶ ὁ κ. Μιχαηλίδης (Κ.), στὰ Πα-
ναθήναια, σθώνει, καθαρίζει καὶ παστρέζει, ὅταν ἔ-
γας τύπος δὲν τοῦ φτάνει σὺφωρος μὲ τὴ γλώσσα
ὅπως τὴ θέλει, ὅπως τὴ νομίζει γλώσσα, γιὰτὶ καὶ ὁ
κ. Μιχαηλίδης (Κ.) πολεμᾷ νὰ κάμῃ μιὰ γλώσσα
καινούρια, μιὰ γλώσσα ποὺ καὶ δάφτη νάπέχῃ «ἐπί-
σης καὶ τῆς ἀρχαϊζούσης καὶ τῆς λεγομένης δημώ-
δους (2)», ἀπαράλλαχτα σὰν τὸν κ. Βικέλας, μὲ τὴ
διαφορά ποὺ ἡ γλώσσα τοῦ θὰ τὰ μετρά κάπως ἄλ-
λιως τὰ διαστήματα καὶ πότε θάπέχῃ λιγώτερο,
πότε περισσότερο θάπέχῃ ἀπὸ τὴν «ἀρχαϊζούσαν» καὶ
ἀπὸ τὴ «λεγομένης δημώδους». Ἄν οἱ δύο κύριοι, ὁ
κ. Μιχαηλίδης (Κ.) καὶ ὁ κ. Βικέλας (Δ.), καταστα-
λάσουνε ποτὲ τοὺς σὲ καμιά γλώσσα ποὺ νὰ τοὺς
εἶναι ὁμοιόμορφη καὶ στοὺς δύο, ἐγὼ δὲν τὸ ξετά-
ζω καὶ δὲν τὸ ξέρω. Εἶρω μονάχα πὼς ὡς ποῦ νὰ τὸ
καταφέρουνε, κόβουνε καὶ ράβουνε ὁ καθένας μὲ δικό
τοῦ ψαλίδι. Ἐχεῖ καὶ ὁ κ. Α. Βλάχος ἓνα δικό του,
γιὰτὶ τᾶκουσα καὶ τοῦτο, πὼς ὁ κ. Α. Βλάχος
γιὰ τίποτα δὲν τὸχει, σ' ἓνα χερόγραφο ποὺ τοῦ

2) Τὸ ἐπίσης θὰ ταίριαζε καλῶς, ἂν τὸ λέγαμε μὲ
τὸ ἀπὸ καὶ μὲ μιὰ αἰτιατικὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊζούσαν καὶ
ἀπὸ τὴ δημώδη.

Κάλλη μὴν πῆς, τί μὲ πολλὰ
μᾶς ἦρθε στολισμένος.....

Γιὰ ἰδὲς τον πῶς χαμογελᾷ
σὺν κάμπος ἀνθισμένος!

Μὲν δῶσ' του στήθια σπλαχνικά,
καρδιά χαριτωμένη,
ποὺ ἐφικὲς ὁ γιός μας ν' ἀγοικᾷ
ἀπ' ὅδε κι ἂ διαβαίνει

Κι' ἄχ! δῶσ' τον, μοῖρα μας καλή,

λεπτοὶ νοῦτοι
σὺν ἔχουμε ἄσπερη κεφαλή
νὰ μᾶς γεροκομήσει.

Γιὰ τὰ *Παιδιάτικα* τραγούδια θυμοῦμαι πῶς μίλησα κάπου ἄλλοτε, ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια, σὺν πρωτοβήγκανε ἀπὸ τὸν Πάλλη, ὅπως διόλου ἔγνωστο μέσα στοὺς κύκλους μας. Μᾶς ἐνθουσιάσαν τότε, ἀπελιπισμένους ἀπὸ τὴν ἀλυγισιὰ καὶ ἀπὸ τὴν πεζότητα, ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη, τῶν ποιημάτων ποὺ γραφότανε γιὰ τὰ παιδιά. Εἴπαμε τότε: Νὰ στίχοι, ποὺ μένοντες παιδικοί, δὲν παύουν ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ποιητικοί. Μερικὰ ἀπὸ τὰ τραγουδάκια τούτα τὰ ξαναδιαβάζω τώρα καὶ μπορεῖ νὰ εἰπωθῇ πρὸς τιμὴ τοῦ ποιητῆ—μὲν κάνανε σήμερα πρὸς πολλὴ ἐντύπωση. Τὰ ζητάζω προσεχτικώτερα κι ἀντέχουνε στὸ ζετασμά τους καὶ μοῦ χαμογελᾶνε μὲ τὸ χαμόγελο ποὺ τὴν εἶχα ξεχάσει τὴ χάρη του. Δὲν μπορῶ παρὰ ἀπλῶς μόνο νὰ ραδιάσω κάποιες ἐπιγραφές: Τὰ τέσσαρ' ἀδέρφια, —ἴσως τὸ πρῶτο ὥραϊο— τὸ Μύλο, τὰ Τριζόνια, τὸ Γιὰ πῆς μου, τὸ Γιατρό, τὴν Καλὴ καρδιά, τὴν Κοπελούδα καὶ τὸ πουλάκι, τοῦ Γιάννη τὸ σουράβλι. Πρέπει τὸ παιδί νὰ τὸ συγκινήσει, ποιητῆ, ὅχι νὰ τὸ συμβουλέψῃ· νὰ τὸ μεθύσει, ὅχι νὰ τὸ δασκαλέψῃ· μὲ εἰκόνες, μὲ μεταφορές, μὲ σύμβολα, μὲ ὄνειροφαντάσματα, μὲ τὰ χεροπιστά τῆς ζωῆς, μὲ μορφές καὶ μὲ ὁμορφιές νὰ τοῦ μιλήσῃ—προσφέροντάς του ὅλα τούτα, κάπως μικροκομμένα βέβαια, ὅσο νὰ τὰ φτάνῃ κι ὅσο νὰ τὰ πιάνῃ τὸ χεράκι του, μὰ πάντα μὲ τὴ φτερωτὴ ποίηση. Ἐγὼ μάλιστα πιστεύω πῶς γιὰ τὰ παιδιά τὰ πρῶτα καλὰ τραγούδια εἶν' ἐκεῖνα ποὺ δὲ γράφονται ξεπίτηδες γιὰ τὰ παιδιά. Θὰ τὰ βροῦμε, κορφολογώντας τῶ δικῶνε μας τοὺς στίχους, ἀπὸ τὸ Σολωμὸ ὡς τὸν Ἑρμώνα. Κι ἀκόμα τὰ καλῆτερα παιδιὰτικὰ τοῦ Πάλλη, θὰ τὰ βροῦμε μέσα στὴν Ἰλιάδα του.

Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τραγούδια τούτα ἡ μέλισσα, ἀ-

φοῦ χαρίζει στὸ παιδάκι τὸ μέλι της, τοῦ χαρίζει καὶ τὸ φαρμάκι της λέγοντας τῆς μάννας τοῦ παιδιοῦ:

Φαρμακερὸ κρατᾶω κεντρὶ
νὰ τὸ κεντρώω καὶ μιὰ στάλα,
στὸν κόσμον ἐδῶ νὰ μὴ θαρρῇ
κι ὅλα πῶς εἶναι μέλι γάλα.

Τοῦ ποιητῆ μας τὸ γευτήκαμε τὸ μέλι. Ὁ ποιητῆς μας παίζει κάποτε καὶ γελᾷ (*Ζιάντα, Ταξίδι, Μπαρμπαθανάσης*)· μὰ συχνότερα θυμῶνεται. Τὸ ξέρωμε ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα τὰ χρόνια πῶς τῶν ποιητῶν τὸ γένος εὐκόλῃ ἐρεθίζεται. Καὶ τότε ἡ μέλισσα βάζει σ' ἐνέργειαν τὸ κεντρί της. Τὸ κεντρί τοῦτο (ὁ ποιητῆς θέλει νὰ λῆμε κόπανος, μὰ σ' ἐμᾶς τὸ φέρνει ὁ λόγος ἔτσι) τὸ κεντρί τοῦτο δειχνεῖται γενικώτερα καὶ ἀπροσωπότερα σὲ στίχους σὺν τῇ Κηβισσά, σὺν τῇ Ἀντρομέδα, σὺν τῇ Γυιόνη. Μὰ μέσα στὰ Ἐπιγράμματα ρίχνεται προσώπων καὶ ὀνομάτων. Ἡ ὄψη τούτη τῆς σάτυρας τοῦ Πάλλη μοῦ εἶναι ἡ πιὸ λίγο συμπαθητική. Προτιμῶ τὸ ἐπιγρᾶμμα *Στοὺς Ρωμιοὺς* ποὺ κλεῖ μέσα τοῦ ὅλους τοὺς θυμοὺς κι ὅλα τὰ λέει:

Σᾶς λέω, οἱ Βουργάροι θὰ μᾶς φᾶν,
καὶ τὰ στραβά* ὅς τ' ἀνοίξουμε,
γιατὶ εἶναι παλικάρια,
μὰ ψόφιοι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε
παρὰ ἄψυχα νὰ δειξοῦμε
προγονικὰ κουφάρια.

Καὶ τὸ ἄλλο τὸ Σὲ τάφο κόρης, ἀνάγλυφο κρυσταλλωμένο σὺν ἀπὸ ὅλα τοῦ πόνου τὰ δάκρια:

Εἴσουν τῶν σπλάχνων μου ἡ χαρὰ
ὀχτὼ καὶ δέκα χρόνια
μὰ μόνη μ' ἔθλωες φορὰ,
ὅμως μὲ θλίψη αἰώνια.

Μὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πῶς ἡ Σάτιρα καὶ ἡ πιὸ προσωπικὴ εἶναι μιὰ μεταμόρφωση τῆς Δικαιοσύνης. Τῆς θείας παρθένας Τέχνης, πολλὰς φορές, τὸ παρουσίασμα, καὶ τὸ πρῶτο ἡμέρο, εἶναι σὰ νὰ προσβάλλῃ κάποιον ριζωμένο συνηθία κι ἀνάφτει θυμοὺς καὶ τουφέκια. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πῶς ὁ Πάλλης, μόνο γιατί μετᾶφρασε τὴν Ἰλιάδα, δέχτηκε σαΐτιες—δὲν ζητάζω τώρα τὴν ἐλαφρόδα καὶ τὴν προστυχιά τους—ὅμοια σκληρὲς μ' ἐκεῖνες ποὺ ξαναγουρίζει κάποτε, ἐκδικητικὸς, μὰ κ' ἐκδικητής.

Τὴ μεταφραστικὴ του μαστοριά ὁ ποιητῆς τοῦ

«Ταμπουρᾶ καὶ τοῦ Κόπανου» μᾶς τὴν ξετυλίγει ἀκέρια, καθὼς καὶ μέσα στίς χιλιάδες τῶν δημοτικῶν στίχων, στὸ τετράστιχο τὸ ἀφιερωματικὸ, τὸ ξαναφυτεμένο στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα τῆς «Παράδοσης τῶν Αἰώνων» τοῦ Οὐγκώ:

Ἄβρα, χαρτί, ὅς σὲ πάρει
στὴ γῆς ποὺ λαχταρῶ,
φύλλο του στέλνει ὠχρὸ
βαθυξερορίζωτο πουρνάρι.

τὸ πρωτότυπο λέει:

Un vent, qu'un vent t'emporterait
en France, où je suis né!
L'arbre deraciné
donne sa feuille morte (1).

Μὲ τὸ μικροσκοπικὸ τοῦτο τετράστιχάκι ξανοίγεται ὁλόκληρος ὁ μηχανισμὸς μιᾶς μεταφραστικῆς τέχνης τετραπέρατης. Ἐδῶ τὸ εἰδικό, ὀρισμένο καὶ κάπως πεζολογικὸ France ξετυλίγεται δακρυοστάλαχτο καὶ γίνεται «ἡ γῆς ποὺ λαχταρῶ». Παρακάτου, ἀντίθετα, τὸ γενικὸ καὶ μουσικὸ *arbre* γίνεται τὸ ὀρισμένο καὶ ζωγραφικὸ *πουρνάρι*. Ἄλλοι τὸ *un vent* ἀπαλαίνεται ἴσα μὲ μιὰν αἶρα. Ἐκεῖ τὸ *deraciné* δειχνεῖται μὲ τὰ σύνθετά μας, ὠραιότερα, *βαθυξερορίζωτο*. Τὸν τρόπο τοῦτο, ποὺ χωρὶς νὰ μένῃ στὸ κείμενο πιστός, ἐν τούτοις ξέρεῖ νὰ ξαναδῇ τὸ κείμενο πρὸς πιστὰ ἀπὸ κάθε ἀτολμο καὶ σὰ μηχανικὸ παρακολούθημα τοῦ πρωτότυπου, θὰ ξανάβρουμε πλατύτερα ἄλλη φορὰ, σὰ θέλῃ ὁ Θεός, ἐξετάζοντας τὸ μέγα ἔργο, τὴν Ἰλιάδα.

Σταμάτησα καὶ ξανασταμάτησα σὲ ἄλλους τέσσερες στίχους, μεταφρασμένους, τοῦ περίφημου Burns.

Ἄλλοι νὰ φᾶνε θέν, ἀμὲ ψωμί δὲν ἔχουν, κι ἄλλο
δοο κι ἂ θῆς ἔχουν ψωμί, μὰ δὲ μποροῦν νὰ φᾶνε.
Ἐμεῖς, νὰ καὶ ψωμάκι ἐδῶ, νὰ κι ὄρεξη μεγάλη
ἔτσι, σταβρὸ ὅλοι κι' ὁ Θεὸς τρισδοξασμένος νᾶναι.

Τῆς ποίησης τῶν ἀπλῶν καὶ ταπεινῶν, τῶ συφοριασμένων, τῶν ἀπόκληρων τοῦ κόσμου, τῆς φτώχειας, τῆς ζητιανιάς, τῆς βαγαμποντιάς ἀκόμα, —

1) Σύγκρινε τὴ μετάφραση τοῦ ἴδιου τοῦ τετράστιχου ἀπὸ τὸ μεγάλο μας ποιητῆ Βαλαωρίτη, δοκιμὴ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας, γιὰ νὰ δῇς τὴν ὁμορφιὰ τοῦ τετράστιχου τοῦ Πάλλη. (Βιβλιοθήκη Μαρσέλη· Α. Βαλαωρίτου. Βίος καὶ ἔργα. Τόμος Β'. σ. 278).

φέρνουνε γιὰ τὸ Βασιλικὸ τὸ θέατρο, προτοῦ νὰ παιχτῇ· νὰ τὸ συγυρίσῃ κατὰ πῶς τὰ βλέπει ὁ ἴδιος τὰ γλωσσικά του.

Κι ὅμως ὁ κ. Α. Βλάχος, ὁ κ. Μιχαηλίδης (Κ.), καὶ ὁ κ. Βικέλας εἶναι ὅλοι τους γυρισμένοι στὴν Ἑβρώπη, πρώτης ἀρχάδας, πρώτης ἀνατροπῆς ἀθρόωποι. Μὰ τὴν Ἑβρώπη τὴν εἶδαν, δὲν τὴν καταλάβαινε. Καὶ σὺν ἦρθαν πίσω στὴν πατρίδα, τοὺς ἀνατολικούς τοὺς τρόπους ξαναρχίσανε. Ἰσως καὶ νᾶχουνε δικίον· ἴσως ὁ Ῥωμῖος νὰ τὸ θέλῃ, νὰ τὸ σέβεται κιόλας τὸ ζόρι ποὺ τοῦ γίνεται. Ἰσως ἔτσι νὰ συνήθισε ὁ δύστυχος ἀπὸ τοὺς μάθρους τοὺς αἰῶνες ποὺ μᾶς ἔφερε τὸ 1453· ἴσως τὸ σέβας τοῦ ἄλλο νὰ μὴν εἶναι παρὰ τάπομεινάρι τοῦ μακρινοῦ τοῦ φόβου. Ὅπως κι ἂν τὸ ψυχολογήσῃς, ἐμεῖς πιάσαμε ἀντίθετο σύστημα. Κοιτάζτε τὸ *Νουμά*· εἰδῶνε εἰδῶνε τύπους βλέπετε μέσα, βλέπετε καὶ ντοπιολιές. Γιατί; Γιατὶ φαλίδι δὲ βαστοῦμε. Γιατὶ κανέναν ἐμεῖς δὲ βιάζουμε. Τοὺς καταχοῦμε, ἄλλο τίποτα· τοὺς τὰ ξεδιαλύνουμε φαρδιά πλατιά τὰ καθέκαστα, νὰ τοὺς καταπείσουμε πρῶτα, ἔπειτα νάλλάζουμε. Εἶδα κάμποσα χερσόγραφα ποὺ μοῦ στείλανε στοὺς διάφορους διαγωνισμούς γιὰ τὴ γλῶσσά· τὰ περιθώρια γεμάτα παρατήρησεις καὶ γραμματικὴ.

Ὅλα τοὺς τὰ ξηγοῦσα. Τοὺς ξηγοῦσα, λ. χ., γιὰ παιδὸ λόγο πρέπει νὰ γράφουμε τὸ *βουλευτή*, ὅχι τὸν *βουλευτή*. Καὶ εἶναι τόντις πράγματα ποὺ μπορεῖς ὠριμένως, θετικά, ῥητὰ, νὰ τὰ ξηγήσῃς, ἐπειδὴ ἔχουνε γενικὸ, ἀπρόσωπο, ἀνάτομο κανόνα· δὲν εἶναι γούστο ἢ φαντασία τοῦ κ. Μιχαηλίδη (Κ.), τοῦ κ. Α. Βλάχου ἢ τοῦ κ. Βικέλα. Καὶ γιὰ τοῦτο ἐμεῖς τὸν κανόνα τὸ δικό μας, τὸν εἴπαμε λεφτεριά.

Μὰ τί εἶναι Βλάχος, τί εἶναι Μιχαηλίδης, τί εἶναι καὶ Βικέλας μπροστὰ στὸν εἰσαγγελέα ἐκείνονε ποὺ τόλμησε νὰ μὴν ἀφήσῃ ἕναν τίμιον δικαστῆ, νὰ βγάλῃ τὴν ἀπόφασή του σὲ μιὰ γλῶσσα ποὺ νὰ τὴν καταλαβαίνουνε τουλάχιστο οἱ δικασμένοι; Καὶ πῶς, καὶ μὲ τί μέσα δὲν ἄφησε τὸν κ. Στελλάκη νὰ ἑξακολουθήσῃ; Μὲ τὴ βία, μὲ τίς φοβέρες, μὲ τὸ κνούτι τοῦ χαχόλου, δηλαδὴ τοῦ δυνατότερου. Θὰ τὸν ἔπαθε, ἂν ἑξακολουθοῦσε. Εἶδαμε τότες καὶ κάτι πολὺ κωμικόν. Ἡ καθαρέβουσα ἡ γελοία ἔλεγε πῶς εἶναι γελοία ἡ δημοτικὴ καὶ ἀπὸ τέτοιο λόγο δὲν ταιριάζει γιὰ δικαστήρια! Γιὰ δικαστήρια ταιριάζει τὸ σκοτάδι, τὸ χάος κ' ἡ ἀναρχία ἢ σὰ θέλεις ἡ γλῶσσα τοῦ κ. εἰσαγγελέα. Τὸ στολίδι τοῦ τόμου ποὺ βγαίνει σήμερ εἶναι ἡ ἀπόφασις τοῦ Στελλάκη, ὅπως τὴ δημοσιέβω, καὶ γιὰ νὰ μὴ χαθῇ

καὶ γιατί μοῦ φάνηκε πῶς μὲ μιὰ δυὸ παρατηρησοῦλες, καθὼς θὰ δῇτε, μὲ λίγη γραμματικὴ καὶ λίγη ἀντίληψη τῆς ἱστορίας, κατορθώνουμε πολὺ ἔφκολα νὰ καθιερώσουμε μιὰ γλῶσσα ἰδιαίτερη, πάντα ὅμως δημοτικὴ, τῆς νομικῆς. Γιὰ τοῦτο, στὴν Ἀπόφασιν τοῦ Στελλάκη πρόσθεσα καὶ κάτι παρασημειώματα δικὰ μου.

Μὲ παρηγοροῦσανε καὶ πάλε οἱ φίλιες ποὺ σᾶς ἔλεγα πρὸ ἀπάνω καὶ ποὺ ὅσο πηγαίναμε, τίς πιάνναμε πότε ἀπὸ δῶ, πότε ἀπὸ κεῖ, σὲ κανένα μέρος τῆς Ἑλλάδας. Δὲ μοιάζουμε ὅλοι ἀναμεταξύ τους οἱ ἀθρόωποι· δὲ μοιάζουμε κι ὅλοι ἀναμεταξύ τους οἱ φίλοι. Ἐτσι τὸ φέρνει κάποτε καὶ τὸ κλίμα. Στὴ Σάμο, λόγου χάριν, ἔχουμε σήμερ φίλους πολλούς, μὰ κι ἀπὸ τὰ 1901 εἴχαμε, ἀφοῦ στὴ Σάμο πρωτοβγήκε, τίς εἴκοσι ἔξη τοῦ Μαγιοῦ, 1902, μιὰ φημερίδα γραμμένη στὴ δημοτικὴ, τὸ Φῶς, ποὺ τὸ ἔγραφε ὁ Γ. Καρατζᾶς. Φίλοι πιστοὶ δραστήριοι φίλοι, σὺν τὸν Ζήσιμο Σίδερη, τὸ Φαῖδα, τὸ Σοφοῦλη, καὶ τόσους τόσους ἄλλους, ποὺ δοθήκανε ψυχὴ καὶ σάρκα στὴ λατρεῖα τῆς ἐθνικῆς Ἰδέας, ὥστε πιθανὸ νὰ τὸ δοῦμε μιὰ μέρα καὶ τοῦτο, πῶς ἓνα νησί ἑλληνικὸ ἔκαμε μιὰν ἀρχὴ καὶ παραδέχτηκε πέρα γιὰ πέρα τὴν κοινὴν μας τὴ γλῶσσα. Βέβαια πῶς ἔχου-

ποίηση πού τότε ὑψώνει τὰ μάτια πρᾶς σέ ὑπομονετικά δοξολογήματα, τότε σκύβει τὸ κεφάλι καὶ σιγοκαταριέται τὴ μοῖρα, τότε τρίβει τὰ δόντια καὶ βλαστημᾷ ξαδιάντροπα—στὴ γλῶσσα μας ὡς τώρα δὲ βλέπω νάποχτήσαμε δείγματα, τοῦλάχιστο ἄξια νὰ τὰ προσέξῃ κανεὶς (1)· ὁ Burns εἶν' ἀπὸ τοὺς πιὸ ξακουσμένους δασκάλους τοῦ σημαντικώτατου κύκλου τούτου μέσα στὸν κόσμον τῆς Μούσας. Οἱ τέσσερες ἐκεῖνοι στίχοι θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς χρησιμεύουν γιὰ ὁδηγοὶ στὸ δούλεμα μιᾶς ἀρμονίας πού χρειάζεται. Ἀπὸ τὸ ὄργανο «τῆς τέχνης τῶν τεχνῶν», καθὼς τὴ λέει κάποιον τὴν ποίησιν ὁ Σαιντ-μπέβ, ὅσο κι ἂν τὸ παίζουμε δέξια χέρια, λείπουν ἀκόμα οὐσιαστικές χορδές. Ἀνίσως δὲν ἔχω λάθος, ὁ Πάλλης θυμίζει, μὲ κάποια σημάδια του, τὸ Σκωττο τραγουδιστὴ. Σὰν ἐκεῖνος, κι ὁ δικός μας μὲ τέσσερα, ξεχωριστότερα, χαρίσματα μᾶς δείχνεται· μὲ τὸ πάθος, μὲ τὴ φυσικότητα, μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ λεγόμενου μικροῦ κόσμου, καὶ μὲ τὸ γερὸν κάπου κάπου κοπάνισμα τοῦ ἐπίσημου.

Ὁ Πάλλης εἶναι, καθὼς τὸ νοιώθουν ὅσοι ξέρουν ἀπὸ στίχο, καὶ μάστορας τοῦ στίχου ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους. Μπορεῖ καμιά φορά ἕνας καλὸς ποιητὴς νὰ μὴν εἶναι προσεχτικὸς πάντα στιχουργός. Μὰ μοῦ φαίνεται πὼς ποτὲ ὁ γερός δουλευτὴς τοῦ στίχου, σὲ ὅλη του τὴν ἐντέλεια, τοῦ γιομάτου κι ὄχι τοῦ παραγοιμισμένου, δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι μισὸς ποιητὴς. Ὁ καλὸς ὁ στίχος εἶναι κι αὐτὸς ἐν' ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς καλῆς ποίησης. Γιατὶ ποίηση θὰ πῇ ἐνέργεια καὶ ἐμπνευση θὰ πῇ δουλειά. Ἄλλο τεχνίτης κι ἄλλο ὑποβάτης. Κατὰ ἐνενήντα ἐνὶ τῆς ἐκατὸ ὁ στίχος τοῦ Πάλλη βγαίνει καλοκομμένος καὶ ἠχολογᾷ καμπανιστός. Ξέρει ἀπ' ὅλα τὰ κοψίματα τοῦ μέτρου, καὶ δὲν τοῦ ξεφεύγει καμιά του λεπτομέρεια. Τὴ ρίμα τὴν τιμᾷ, μὰ δὲν τὴν ὑπερτιμᾷ· τὴ γνοιάζεται τόσο ὅσο εἶναι χρεῖα στὸ στίχο μας πού ἔχει ἄλλες πηγές καλορρυθμίας σπουδαιότερες. Διαβάστε τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὴν Κατάλανα. Μὲ τί ἀργὴ ἐπισιμότητα ξετυλίγεται σφιχτόδετος καὶ χρυσόδετος ὁ ρυθμός τους! Καὶ σταματᾷτε στὸ ριμάρισμα τοῦ δεύτερου καὶ τοῦ τέταρτου, τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δεύτερου στίχου ἀπὸ τίς δυὸ ὁμορφοχτύπητες στροφές τούτες, πού μονάχα ὅσοι ξέρουν ἀπὸ μετρικὰ καταλαβαίνουν τὸ φροντισμένον μαστόρεμά τους:

1) Κοίτα κάποια ποιήματα τοῦ Μαρκοῦ.

με κι ἄλλου—πού δὲν ἔχουμε;—ἀξιόλογους φίλους κ' ἐνεργητικούς. Εἶναι ὅμως καὶ μερικοί, πὼς νὰ ποῦμε; πιὸ ἡσυχιοι, πιὸ γλυκοί, γλυκοὶ σὰν τὸ γλυκὸ τὸ νερό. Ἐρχονται μαζὶ μας· πάνε καὶ μὲ τοὺς λεγόμενους. Ζυγώνουνε σιμά σου, κάθονται, τὰ λόγια τους ζαχαρένια, τὰ χάδια τους μέλι. Μὰ φοβούνται μπάς καὶ τοὺς δῇ ὁ τάδε, πού ἴσως νά'ναι καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο ἢ πρόσωπο σιγὴν Ἀθῆνα σημαντικό. Βγαίνουνε περίπατο πλάγι σου κι ὅτι δοῦνε τὸ δάσκαλο, ἀγάγια γάλια, δίχως νὰ φαίνεται, ἀθόρυβα, ἐθγενικά, φιλικά, σὲ ξαπολνοῦνε. Ἀὖς καὶ δειλιάζουνε, ὅταν ἐσὺ τοὺς προστατέβεις, ὅταν τοὺς πλέξης καὶ κανένα στεφανάκι, ἐπειδὴ πολλοὶ τὰξίζουνε γιὰ ἕνα τους σύγγραμμα ἢ γιὰ μιὰ τους μελέτη, ὅς εἶναι καὶ στήν καθρέβουσα—ἐμεῖς δὲν κοιτάζουμε, ἀμὰ τὸ ζήτημα γιὰ ἔργο ἐπιστημονικό. Τοῦ λόγου τους προτιμοῦνε νὰκούσουνε τὸν ἑπαῖνό σου, στὸ πλεθρὸ κανενὸς δασκάλου, μὲ τὰ μάτια τους γυρισμένα πρὸς ἐσένα, μὲ τὰ μάτια τους τὰφωσιωμένα, γιὰ νὰ μοιάζῃ συνάμα πὼς ὁ δάσκαλος τοὺς προστατέβει—ἐνῶ τοὺς προστατέβεις ἐσὺ—μὰ πὼς σοῦ ἔχουνε καὶ σένα χάρη μεγάλη.

Δὲ θέλω νὰ θαρρῶμαι κανέναν πὼς ἔχω στὸ νοῦ μου ὠρισμένο πρόσωπο καὶ τὰ λέω. Εἶναι κάτι γε-

ἄθωρο οἱ σάρκες τῆς ἀχνῆ σκορπᾶνε,
καὶ τρανταχτὸ μὲ βῆμα ἐνῶ πατᾷ,
τὰ πλέρια στήθια μὲ ρυθμὸ πηδᾶνε
ἀκόρρετα.

Μὰ ὦ τῆς ἀγάπης θείσσα δεινὴ
π' ὅλος σὲ τρέμει ὁ κόσμος καὶ φοβάται,
μὴ τὴν καλὴ μου ἀγγίζεις, κι ἄπονη
ἐνῶ ἀργυρνῶ ὡς κοιμᾶται.

Οἱ δεκαπεντασύλλαβοι τοῦ «Ἑλβετικοῦ Μύθου» καὶ κι ἀκόμα πιὸ πολὺ τὸ τέλος του μὲ τὸ φανταστικὸ ζυλοκόπο

Κόπ! κοῦπ!...Ξερό μου, κόβε χέρι!
Φς!.. φς!...Στὰ φύλλα βόγγα, ἀγέρι! κτλ.

εἶναι σὰν κατορθώματα στιχοδρόμου πρώτης. Ὅμως τὸ κομμάτι πού δίνει πολὺ πιὸ ἀκέρια ἰδέα τῆς γυμνασμένης καὶ νικητρᾶς καὶ μ' ὅλα τὰ ἐμπόδια μετρικῆς τοῦ Πάλλη εἶναι τὸ Στερονοτράγουδο ἀπὸ τὰ χορικά τοῦ «Κύκλωπα», ὅλα λαμπρόπλεχτα:

Ἀχ! πάει τὸ χαροκόπι!
Ἀντοπλέξουδης Βάνκας δὲ χορεύει σειρά.
Πᾶν τούμπανα, πᾶν κρότοι
σ' ἀσημένια τριγύρω νερά.
Σταλὲς κροσίου ξανθοῦλες,
Ἀφροδίτης κυνήγι σ' ἀνθισμένη πλαγιά,
ἔχετε γιὰ! Νυφούλες
λερναστράγαλες, ἔχετε γιὰ.
Ὡ Βάνκε, ὦ βλάμη ἀγαπημένε,
τὰ χρυσόκλωνα μαλλιά
πού τ' ἀνεμίζεις, πού, καημένε,
δίχως γέλια καὶ φιλιὰ;
Τὸν πιστό σου ἔλα γλύτωσε, βλάμη,
πού μὲ τραγοῦ προβιά
Κύκλωπα ἄγριο ἰδουλέβει,
πού τὸ δάκρυ του χύνει ποτάμι
κι' ἄχ! τὰ γέλια ποθεῖ κι ἀναδέβει
μὲ καημένη καρδιά.

Ἴδου στίχοι μὲ λογῆς καὶ ἀνεξάρτητη ὁ καθένας τους περπατησιὰ, καὶ μαζὶ τεχνικὰ σφιχτοπλεγμένα, χωρὶς νὰ πᾶψῃ καθένας τους ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι στίχος. Τέτοιους εἶναι, κ' ἔτσι πρέπει νὰ ξετυλιχτῇ καὶ σ' ἐμᾶς ἐδῶ ὁ λεγόμενος ἐλεύτερος στίχος. Συσταίνω τὴ μελέτη του σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς νέους μας ποιητὲς, πού εἴτε ἀπὸ παρεξήγηση τῆς ἀρχῆς, εἴτε ἀπὸ ἀφροντισιὰ πού δὲ στέκει, εἴτε ἀπὸ ἀδου-

ναμία, ἐμπιστεύονται συχνὰ πυκνὰ τὴν ὠρία τους συγκίνηση σὲ στίχους ἀμορφους καὶ ξεκάρφωτους. Καὶ οἱ πιὸ ἐλεύτεροι στίχοι πρέπει πρῶτα νὰ μπαίνουνε στοὺς κανόνες μιᾶς μετρικῆς· δὲν πρέπει νὰ εἶναι λαθεμένοι. Ἀλλιῶς θὰ καταντήσουμε, γυρεύνοντας τὴν ποίηση, νὰ χάσουμε τὸ στίχο.

★

Θὰ μοῦ παρατηρήσῃ κανεὶς.—Τὸ τραγοῦδι τοῦ Πάλλη εἶναι ἀψευγάδιαστο κι ἀλάθευτο; Ὁ ποιητὴς αὐτὸς τίς ἔχει ὁ μακάριος ὅλες τίς χάρες;—Κάθε ἄλλο. Στὰ χαρίσματα τοῦ τραγοῦδι τοῦ Πάλλη ἀντιχτυπᾶν ἀνάλογα ἐλαττώματα· τοῦτα δὲ μπορεῖ νὰ κάμουν χωρὶς ἐκεῖνα, καὶ τὰ πρῶτα πληρώνουνε τίς χάρες τους μὲ τὰ δεύτερα. Ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Πάλλη λείπει κάποιον φτέρωμα καὶ κάποιον ὀνείρου μάγεμα. Τέτοιο φτερό καὶ τέτοιο μάγεμα μὴ τὰ ζητᾶτε ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ τῆς Ἰλιάδας. Ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τοῦ Πάλλη λείπει κάποιος οὐρανός, καὶ οἱ δλοῖτες γραμμὲς τῆς Μούσας του δὲν εἶναι παράξενο νὰ τὴν κάνουν κάπως ἀντιπαθητικὴ στὰ μάτια ἐκείνων πού θὰ τὰ μαγνητίζουν ἀποκλειστικά οἱ κυματόγραμμες ὁμορφίης τῆς τέχνης, ἄξαφνα, τοῦ Λάμπρου Πορφύρα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Πάλλης, κ' ἐκεῖ πού δύσκολα ξεχωρίζεται ἡ φωνὴ του ἀπὸ τὴ φωνὴ τοῦ λαοῦ, στέκει πάντα πιὸ κοντὰ στοὺς ἀρχαίους, σὲ κάποιους Ἀλκαίους καὶ σὲ κάποιους Θεόγνηδες τῆς Λυρικῆς Ἀνθολογίας· τὰ ταιριάζει καλῆτερα μ' ἐκεῖνους, παρὰ μὲ τοὺς νέους μας ὅλους. Μπορεῖ καὶ τὸ χωράφι του νὰ εἶναι στενώτερο ἀπὸ ἄλλων, μὰ εἶναι βαθιὰ σκαμμένο. Τὸ δυστύχημα εἶναι πὼς τὸ τραγοῦδι τοῦτο δὲν ἀκούγεται συχνὰ καὶ πλούσια δὲν ἀπλώθηκε ὡς τὴν ὦρα, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ ὅλης του τῆς δύναμης τὸ μέτρο. Μὰ καὶ τέτοιο, μὰ καὶ τόσο, ἐγὼ πού πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ποίηση τοῦ Α καὶ τοῦ Β, φροντίζω γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ποίηση, γενικώτατα καὶ ἀπροσωπώτατα, νομίζω πὼς ἂν ἔλειπε τὸ τραγοῦδι τοῦ Πάλλη ἀπὸ τὴν Ποίησίν μας, θάχανε ἡ πολυπρόσωπη θεὰ μιᾶν ὅψης ροδοκόκκινης ὑγείας ἀπὸ τίς ἀκριβώτερες.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

νικὰ καὶ κακορίζικα ρωμικά πού δὲ μᾶς τιμοῦνε καὶ γιὰ τοῦτο σὰς τὰ ξεφανερώνω. Κι ἀλήθεια, μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβω πὼς τὸ κατορθώνει ἕνας ἄνθρωπος νὰ γίνῃ δυὸ, νάχῃ δυὸ ψυχὲς καὶ δυὸ γλώσσες, νὰ μιᾷ μὲ τὸν ἕναν τὴ δημοτικὴ, τὴν καθαρὴ βούσα μὲ τὸν ἄλλον—γιὰ τὸ χατίρι! Πού εἶναι τότες ἡ πεποίθησις, μὰ κ' ἡ ἀξιοπρέπεια πού εἶναι; Ἰσὶα ἴσῃα μερικοὶ φίλοι Κυπριῶτες μοῦ δώσανε τὴν ἀφορμή, στὰ 1901, νὰ ζητᾶσω λιγάκι καὶ τὰ ψυχολογικὰ τῆς ἀξιοπρέπειας, γιὰ νὰ ποῦμε. Εἶχανε δίκια παραπόνον στὸ νησί τους μὲ τοὺς Ἀγγλους, πού παστίζανε, γιατί ἔτσι μοῦ γράφανε ἀπὸ κεῖ κάτω, νὰ εἰσάξουνε τὴ γλῶσσα τους στὰ γυμνάσια. Καλὰ καλὰ τὸ ζήτημα δὲν τὸ παραβάνουν καὶ ἀγνωστο μοῦ εἶναι ὡς τί βαθμὸ φταίγανε οἱ Ἀγγλοι. Μπορεῖ ἄλλο νὰ μὴ γυρέθανε παρὰ νὰ τοὺς μάθουνε τὰγγλικά, δηλαδὴ μιὰ γλῶσσα χρήσιμη κι ἀνθρώπινη, γιατί νὰ μὴν ξεχνοῦμε πὼς τὴν καθαρὴ βούσα διαφεντέβαν οἱ ἀγαθοὶ μας οἱ Κυπριῶτες. Ἄς εἶναι. Τοὺς Ἀγγλους ἐγὼ συλλογίστηκα νὰ τοὺς συγκρίνω μὲ τοὺς δικούς μας. Ἐχουνε κ' οἱ Ἀγγλοι τὰ ψυχολογικὰ τους, μὰ τί διαφορά μὲ τὰ ρωμικά! Κοιτάζτε τους, ὅταν τοὺς ἀκολούθησε τίποτις δυσάρεστο, λόγου χάριν, ὅταν ἀπὸ κανένα λάθος τοῦ καπετάνιου βούλια-

ξε ἄξαφνα ἕνα τους θωρακωτὸ καὶ τὸ χάσανε, ἢ ὅταν ἔτυχε, ὅπως ἔτυχε συχνὰ στὸν πόλεμό τους μὲ τοὺς Μπόερς, ἀπάνωτὰ νὰ νικηθοῦνε ὥσπου νικήσουνε. Ποτέ τους δὲ σκύφτουνε τὸ κεφάλι· ποτέ τους τὸ ἔθνος τους δὲ θὰ τὸ κατηγορήσουνε· ποτέ τους δὲ θὰ τὸ μολογήσουνε πὼς φταίγανε. Μπορεῖ καὶ νὰ τὸ παρακάνουνε· πάντα ὅμως θὰ βαστάζουνε τὴν ἀγγλικὴ τους τὴν ἀξιοπρέπεια. Κοιτάζτε τώρα τοὺς Ῥωμιοὺς. Μοῦ φάνηκε πὼς ὀνειρεδόμουνε, τὸν περασμένο τὸ χειμῶνα, σὰ διάβασα πὼς ἕνας βουλευτὴς στὴν ἑλληνικὴ Βουλὴ, ὄχι μόνο τὸ προκήρυξε, μὰ καὶ τὸ φώναζε, γιὰ νὰ τὰκούσῃ ὁ κόσμος, πὼς ἡ γλῶσσα μας εἶναι πρόστυχη, βάρβαρη, χυδαία, πὼς εἶναι καὶ γλῶσσα τῆς σκλαβιάς. Ἐλᾶτε μιὰ στιγμὴ νὰ υποθέσουμε πὼς εἶναι. Ὁ Ἀγγλος, νὰ τὸν πλέρυνες, νὰ τὸν σκότωνες, δὲ θὰ τὸ καταδεχότανε νὰ τὰναγωνίσῃ τέτοιο πρᾶμα. Πὼς βάρβαρη καὶ πὼς τῆς σκλαβιάς, ἀπὸ τοῦ λόγου του τὴ μιᾷ; Στὴν Ἑλλάδα, χεροκροτοῦνε τοὺς βουλευτάδες πού τὰ λένε. Ἀπὸ κεῖ νὰ καταλάβῃς καὶ νὰ κρίνῃς.

Οἱ φίλοι μας οἱ Κυπριῶτες δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους πού ἀπαρνισοῦνται τὴ μητρικὴ τους γλῶσσα. Τὸ γράμμα μου—Γλῶσσα κι ἀξιοπρέπεια—δημοσιέ-